

Надія Павлів-Самоїл

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
pavliv.samoil@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ СИНЕРГЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ МІГРАЦІЇ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ КОНТЕКСТІ

© Павлів-Самоїл Н., 2017

З’ясовано сутність понять “синергетичний ефект” та “синергія” та необхідність застосування синергетичних концепцій у дослідженні міграції. Визначено необхідність нового комплексу методів та поглядів на систему міграції: досліджувати її потрібно як цілісну єдність, утворену структурною упорядкованістю її складових елементів, для досягнення синергетичного ефекту. Констатовано, що на особливу увагу під час визначення системи міграції заслуговують ідеї синергетики.

Ключові слова: міграція; синергія; синергетичний ефект; самоорганізація; флуктуація; інноваційні методи впливу.

Надежда Павлив-Самоил

ПРИМЕНЕНИЕ СИНЕРГЕТИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ В ИССЛЕДОВАНИИ СИСТЕМЫ МИГРАЦИИ

Статья посвящена выяснению сущности понятий “синергетический эффект” и “синергия” и необходимости применения синергетических концепций в исследовании миграции. Определено необходимость нового комплекса методов и взглядов на систему миграции: исследовать ее необходимо как целостное единство, образованное структурной упорядоченностью составляющих ее элементов, для достижения синергетического эффекта. Констатируется, что особого внимания при определении системы миграции заслуживают идеи синергетики.

Ключевые слова: миграция; синергия; синергетический эффект; самоорганизация; флуктуація; инновационные методы воздействия.

Nadiya Pavliv-Samoyil
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Civil Law and Procedure
Ph. D.

APPLICATION OF SYNERGETIC CONCEPTS IN THE STUDY OF MIGRATION IN PHILOSOPHIC-LEGAL CONTEXT

This article deals with the explanation of the meaning of such notions as “synergetic effect” and “synergy” and the need for application of synergetic concepts in the study of

migration. Determination of the need for a new complex of the methods and views on the system of migration: it has to be studied as an integral unity formed by the structural order of its component elements to achieve the synergetic effect. The article states, that the ideas of synergy deserve special attention when defining the system of migration.

Key words: migration, synergy, synergetic effect, self-organization, fluctuation, innovative methods of influence.

Постановка проблеми. Науковці, досліджуючи філософсько-правову сутність понять “синергетика”, “синергія”, подеколи проводять паралелі між цими поняттями, але загалом жоден науковець не зосереджує увагу на застосуванні конкретної категорії.

Міграція як реалізація права на пересування та вільний вибір місця проживання, вибору місця роботи – найважливіший феномен реалізації особистісних прав. Однак щоб цей феномен став засобом реалізації прав, необхідні чинники, які спонукають до порядкуутворення чи хаотичного утворення нової системи.

Необхідно дослідити управлінські втручання у різні сфери системи міграції, застосовуючи синергетичний філософсько-правовий ефект, визначити можливості прогнозування флуктуації системи міграції.

Системі міграції притаманна нелінійність, відкритість, що спонукає до сприйняття інформації, інтенсифікації реакції, що спричиняє флуктуацію (відхилення від середніх характеристик, показників системи). Під час дослідження системи міграції, застосовуючи синергетичні концепції, можна прогнозувати її поведінку і можливість самоорганізації. Однак у разі спонтанності, непередбачуваності поведінки елементів системи виникає хаос системи, хоча, з позиції теорії “порядок з хаосу”, цей період визнають етапом порядкуутворення нової системи, яка більшою мірою відповідає потребам суспільства.

Одним із детальних та сучасних напрямів наукового пізнання справедливо визнано синергетичний підхід, оскільки нинішній етап розвитку науки, права, суспільства має ознаки нелінійності, стихійності, відкритості. Під впливом світової політичної ситуації, кризових періодів їх флуктуації не можуть бути однозначними, лінійними й прогнозованими для міграції. Осмислення стану міграції дає підстави стверджувати, що хаотичність, непрогнозованість наслідків міграції негативно впливає на економічне, політичне, соціокультурне становище кожної країни. Вирішити ці проблеми можливо через призму концепцій синергетики, що дасть змогу передбачити рух системи міграції.

Аналіз дослідження проблеми. Осмислення синергії описано у роботах відомих науковців І. Стенгерса, Г. Хакена, Г. Ніколіса, І. Пригожина та інших, проблеми розвитку синергетичного підходу дослідили І. Ансофф, М. Портер, Р. Коуз, А. Томсон, Р. Фостер, І. С. Маїк, Л. В. Бойк-Бойчук, І. І. Черляк, які у своїх працях розглядають синергетичний фактор у порівняльному правознавстві, сутність синергії, її упровадження, синергетичний підхід у політичних дослідженнях, дають оцінку синергетичного ефекту, синергетичних концепцій та моделей оптимізації системи державного управління. Однак питання застосування синергетичних концепцій потребує вивчення, оскільки недостатньо досліджено методи впливу синергії на систему міграції.

Мета дослідження. З’ясувати сутність понять “синергетичний ефект” та “синергія” та необхідність застосування синергетичних концепцій у дослідженні міграції. Визначити необхідність нового комплексу методів та поглядів на систему міграції: досліджувати її необхідно як цілісну єдність, утворену структурною упорядкованістю її складових елементів, для досягнення синергетичного ефекту. У цьому контексті на особливу увагу під час визначення системи міграції заслуговують ідеї синергетики.

Викладення основного матеріалу. Міграція – процес багатосторонньої взаємодії елементів системи міграції: між суб’єктами та об’єктами міграційного процесу, мігрантів та їхніх сімей,

суб'єктів різних соціальних груп, з якими вони зустрічаються під час міграції, правові, соціально-культурні умови, внутрішні та зовнішні подразники, що впливають на динаміку та спричиняють флуктуацію.

Перш ніж перейти до синергетичного ефекту в регулюванні міграційної системи, необхідно подати визначення самих понять “синергія”, “синергетика” “синергетичний метод”.

На погляд О. В. Чернецької, наука синергетика займається пошуком взаємозв'язків у системі, а інтеграція наукових знань допомагає досягти мети опанування науки [1].

Дефініцію поняття “синергія” (від грец. “*synergeia*” – співпраця, співдружність) розглядають з двох позицій: як сумісну дію певних органів, фізіологічних систем; як реакцію організму на комбінований вплив двох або кількох лікарських речовин, коли цей вплив сильніший, ніж дія кожного окремо взятого компонента. “Синергізм” (від грец. “*synergos*” – той, що діє разом) розуміють як явище посилення дії одного каталізатора у разі приєднання іншого [2, с. 560].

Дещо інше визначення поняття подає К. О. Сорока: “синергізм” – це сукупна дія, спрямована на досягнення спільної мети, що базується на принципі: ціле – дещо більше, аніж сума його частин [3].

“Синергетика” (від грец. “*synergos*” – спільна дія, сприяння, співробітництво) вказує на зростання ефективності діяльності в результаті сполучення окремих частин в єдину систему;

“Синергетичний метод виник в подальшому розвитку системного підходу в процесі пізнання, як наука, що вимірює синергетичний ефект – додаткове прирощення економічного чи іншого ефекту за рахунок самоорганізації системи. Образно це виражають через формулу $2 + 2 = 5$, де ціле (5) більше від суми його складових ($2 + 2$)” [4, с. 31].

Створення ефективного механізму впливу на самоорганізацію системи міграції, що впливає на прогнозованість руху і розвитку системи, на сучасному етапі політичного розвитку нашої держави та ЄС є актуальною проблемою. Тому розроблення наукових засад формування ефективного впливу та позитивних політико-економічних результатів для держав ЄС вкрай необхідне.

Динамічні умови геополітичної кризи, проблеми внутрішньої безпеки спонукають шукати нові пріоритетні форми впливу, які дадуть змогу досягти кінцевої мети. Одноосібно суб'єкти впливу на напрям руху міграції, її прогнозованість не забезпечать синергетичного ефекту, тобто тільки співпраця, об'єднання спільних зусиль дасть можливість контролювати і прогнозувати динаміку системи. Така діяльність є найзручнішою формою співпраці, основою на застосуванні різних методів регулювання, прогнозування, комплексності, контролю системи міграції.

Ефективність такої співпраці в умовах геополітичної кризи проявляється через синергетичний ефект.

Позитивний синергетичний ефект від поєднання та взаємодії політичної волі кожної держави і засобів впливу на самоорганізацію системи міграції є одним із факторів політичної та економічної стабільності суб'єктів впливу на міграційні процеси. Синергетичний правовий ефект відіграє винятково важливу роль в досягненні політичної стабільності держави. Чим більша частка синергетичного правового ефекту, тим вищої ефективності досягають у регулюванні та прогнозуванні руху системи міграції, а в окремих випадках – у можливості керування напрямом руху системи міграції.

Однак необхідно усвідомлювати, що виважені управлінські втручання у різні сфери системи міграції зумовлюють значні можливості для її зростання чи зменшення. Кожна міграційна група, особа, різні покоління мігрантів неоднорідні з громадянами країни, що приймає, і за соціальним походженням, і за ментальністю, і за політичними, і за релігійними, культурними характеристиками, а отже, і характер впливу різний.

Неконтрольоване наростання диференціації у структурі осіб міграційної системи спричиняє ризик втрати політичної стабільності та внутрішньої безпеки й переходу до поєднання різних механізмів впливу.

Досягнення синергетичного ефекту в системі управління, прогнозування системи міграції можливе через краще узгодження цілей держав, оптимізацію організаційної структури, дослідження нових методів планування, реагування та упровадження інноваційних методів керування, управління соціальними системами.

Синергетичний ефект посилюється у результаті появи в системі (зокрема, в системі міграції) нових елементів (наприклад, інформації, наукових досягнень, обставин, правових норм), їх комплексної взаємодії; виникнення істотно нових форм міграції, їх взаємодії з наявними; розвитку досконаліших правових норм, як механізму регулювання та реагування на нові елементи системи; оптимального поєднання елементів у цілісну міграційну систему за умови удосконалювання системи політичних, економічних, правових, соціальних, культурних, духовних, ідеологічних відносин тощо.

Синергетичний ефект у сфері міграції можна порівняти за аналогією із синергетичним ефектом у сфері управління, який проявляється, коли для прийняття управлінського рішення збираються керівники з подібними поглядами, які доповнюють один одного та разом досягають високих результатів [5, с. 69].

Однак необхідно ураховувати те, що мета, погляди на управління, методи досягнення цілей повинні відповідати інтересам усіх зацікавлених суб'єктів.

Синергетичний ефект у сфері міграції лише тоді може бути ефективним, коли усі країни, як суб'єкти впливу на систему, спільно поставлять завдання знайти такий набір елементів і так поєднати їх між собою, щоб синергія забезпечувала якісне регулювання та реагування як на елементи системи, так і на системи міграції загалом. І відповідно до цього формуватиметься стратегія впливу, регулювання та прогнозування наслідків, завдання напрямку, згідно з потребами суспільства.

На нинішньому кризовому етапі нестратегічність виявляється в тому, що в країні у сфері зовнішньої міграції утворилися два паралельні процеси: один організовує держава, влада, інший – населення [6, с. 291].

Кожна держава повинна уміти вільно адаптуватися до ситуації у зв'язку з виникненням нових форм міграції; через нові підстави, обставини нарощення міграційної напруженості й ускладнення регулювання міграційних процесів, і не тільки швидко реагувати, але й сприяти зниженню складності у кожній конкретній ситуації; адаптуватися до необхідності підвищити інтенсивність реагування на міграційну ситуацію і застосування нових механізмів впливу.

Необхідно звернути увагу, що система впливу на процеси міграції не може формуватися окремо від внутрішніх та зовнішніх подразників впливу. Синергетичний ефект проявляється у разі взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників формування ефективності діяльності держави, їх вплив проявляється не індивідуально, а системно, й синергетичний ефект підвищується і більшою мірою досягається мета регулювання і контролювання.

Кожна держава має достатньо широке коло засобів впливу на елементи міграційної системи з метою забезпечення належного регулювання та реагування на міграційні процеси на основі отримання синергетичного ефекту; серед них – правові норми та законодавство, соціальні, економічні, митні, освітні, культурні важелі тощо.

У системі міграції існує безпосередній зв'язок між суб'єктами системи. Людина, індивід, носій приватних інтересів і потреб, має здатність до свідомої діяльності для їх задоволення, до прагматичного вирішення економічних, політичних та соціальних проблем спільно з іншими людьми [7]. А держава зобов'язана забезпечувати, регулювати суспільне життя та визначати правила поведінки кожного суб'єкта, в інтересах кожного індивіда, держави, суспільства загалом, але не порушуючи принципу демократизму та сучасної суспільної необхідності. Досягнення рівноваги інтересів між зазначеними суб'єктами – найголовніша проблема сучасності.

Варто погодитись з Г. О. Попадинець, що у глобальному світосприйнятті, коли відбувається розбудова українського громадянського суспільства, все актуальнішою стає проблема виховання автономної особистості, здатної самотійно брати участь у суспільних справах: ініціативної, самотійної, з почуттям власної гідності, котра понад усе цінує свободу [8, с. 560], що, власне, впливатиме на стан правосвідомості, вибору поведінки в напрямі саме

правової поведінки та системи міграції загалом. Це дає право констатувати нерозривний зв'язок: особистість, держава, міграція.

Якщо міграцію розглядати як систему відносин, у яких важливу роль відіграє вольовий критерій особистості, самореалізація та здатність вільного вияву своєї волі та оцінювання буття, що впливає на поведінкові прояви особистості, і, як наслідок, на напрям системи міграції загалом, варто звернути у вагу і на чинник визначення поведінки – ментальність.

П. Дінцельбахер наголошує: “ментальність – це набір способів і змістів мислення та сприйняття, які типові для відповідного колективу у відповідний період” [9, с. 21]. Враховуючи цей показник під час синергетичного дослідження міграції, можна спрогнозувати і рух елементів системи, і здатність їх до самоорганізації.

Оскільки сучасний період суспільного розвитку характеризується посиленою перебудовою усіх сфер життєдіяльності людини, формуванням нових стосунків у суспільстві, що, своєю чергою, спричиняє руйнацію традиційних психологічних установок особистості, соціальної групи, їхньої соціальної ролі, ставить людину в ситуацію самостійних пошуків нових шляхів задоволення своїх життєвих потреб. Відсутність можливостей для самореалізації викликає в особистості внутрішній дискомфорт, негативну реакцію на соціальні зміни, незадоволеність собою і навколишнім середовищем, що доволі часто виступає одним із чинників девіантності, існування якої потребує невідкладного не лише соціологічного і психологічного, але, насамперед, філософсько-правового осмислення [10, с. 145]. Зазначені умови є причиною поведінки індивіда чи групи, яка не відповідає загальноприйнятим нормам, внаслідок чого відбувається порушення цих норм, вони дають поштовх до нелінійності системи міграції та непрогнозованості, що без застосування синергетичного підходу матиме негативні наслідки для усіх елементів системи міграції.

Варто погодитись, що настав час вивчати не лише окремі проблеми міграції, що, звичайно, вкрай важливо, а й застосовувати синергетичні концепції, що дасть ефект, необхідний для всіх елементів системи. Як відповідь на цей загрозливий виклик науковцям необхідно запропонувати нову парадигму досліджень у цій сфері.

Спираючись на надійну методологію міграційних прогнозів, необхідно визначити: хто, з яких країн, скільки, на яких умовах, імовірно, приїде в країну, які правові документи необхідно завчасно підготувати, які організаційні заходи запланувати, які додаткові фінансові витрати будуть потрібні для облаштування великої маси людей, яку інформаційну роботу необхідно сьогодні вести з українськими громадянами для пом'якшення адаптації місцевого населення й іммігрантів. Утім, уже й сьогодні неважко передбачити, що в результаті імміграції у суспільстві ще більше посиляться мультикультурність і поліконфесійність, що вже існують, з'являться носії нових, незнайомих для більшості населення культур, мов і релігій. На основі досвіду нинішніх міграційних процесів у західних країнах можна передбачити виникнення в нашому суспільстві дотичних, але таких, що не проникають один в одного, соціальних анклавів, які сформують нове соціальне середовище. Розробивши необхідну методолого-теоретичну базу, відповівши на ці та подібні запитання, треба переходити до складання масштабних інтегральних сценаріїв міграційних процесів та їхніх наслідків. Звичайно, такі великі системні дослідження можна здійснити за умови, що правляча еліта стане стратегічною [6, с. 294].

Висновки. Варто зробити висновки, що в сучасних кризових політико-економічних умовах Україна потребує нового комплексу методів та поглядів на систему міграції: досліджувати її необхідно як цілісну єдність, утворену структурною упорядкованістю її складових елементів, для досягнення синергетичного ефекту. У цьому контексті на особливу увагу під час визначення системи міграції заслуговують ідеї синергетики.

Беручи до уваги нелінійність процесу міграції, неможливо передбачити напрям руху під час власної еволюції, напрям самоорганізації чи керованості, прогнозованості. Певні внутрішні,

зовнішні чинники – атрактори – визначають можливий подальший вибір руху кожного елемента системи. Вибір напряму викликаний бажанням кожного окремого індивіда, правовим регулюванням, тенденціями у політичній волі держав, рівнем економічного розвитку тощо.

Кожна система складається із певної кількості елементів, які взаємодіють для досягнення цілей, в ідеалі, якщо визначена одна мета, то відповідно можна передбачити порядок із хаосу, і навпаки, якщо мета кожного елемента системи різна (рух і стримання, свобода й обмеження), то унеможливується прогнозування та регулювання системи. Кожний елемент системи вибирає маршрут власного руху самовизначено, що і є їхньою самоорганізацією та предметом дослідження синергетики.

1. Чернецька О. В. Сутність та значення синергетичного ефекту в системі управління на підприємстві // Глобальні та національні проблеми економіки : електр. наук. вид. / Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/157.pdf>. 2. Новий словник іноземних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; за ред. Л. І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с. 3. Сорока К. О. Синергетичний ефект в маркетинговій діяльності / К. О. Сорока // Проблеми розвитку сучасного суспільства: економіка, соціологія, філософія ; Форум Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?t=973>. 4. Пушкар М. С. Основи наукових досліджень : консп. лекцій. – Тернопіль : Карт-бланш, 2013. – 116 с. 5. Шестерняк М. М. Синергетичний ефект у спільному будівництві як фактор економічного зростання / М. М. Шестерняк // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 3(65). – С. 68–74. 6. Шульга М. О. Щодо ефективності досліджень міграції в Україні // Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – С. 291–296. 7. Геллнер Э. Условія свободи: гражданское общество и его исторические соперники / Э. Геллнер. – М. : Ad. Marginet, 1995. – 222 с. 8. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства / Г. О. Попадинець // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки. – 2016. – № 850. – С. 422–428. 9. Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності / П. Дінцельбахер. – Львів : Літопис, 2004. – 224 с. 10. Гарасимів Т. З. Проблема методологічної демаркації права / Т. З. Гарасимів, Б. І. Базарник // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія: Юридичні науки. – 2016. – № 850. – С. 146–151.

REFERENCES

1. Chernets'ka O. V. Sutnist' ta znachennya synerhetychnoho efektu v systemi upravlinnya na pidpryyemstvi [The essence and importance of the synergistic effect in the management of the company]. Elektronne naukove vydannya “Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky” Mykolayivs'kyu natsional'nyu universytet imeni V. O. Sukhomlyns'koho. 2014. Vol. 2. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/157.pdf>. 2. Novyyu slovnyk inshomovnykh sliv: blyz'ko 40 000 sl. i slovospoluchen' [A new dictionary of foreign words: about 40 000 ff. and phrases]. L. I. Shevchenko, O. I. Nika, O. I. Khomyak, A. A. Demyanyuk ; za red. L. I. Shevchenko. Kyiv : ARIY Publ, 2008. 672 p. 3. Soroka K. O. Synergetichnii efekt v marketingovii diyal'nosti [Cooperate efekt in marketingoviy diyal'nosti]. Problemi rozvitku suchasnogo suspil'stva: ekonomika, sotsiologiya, filosofiya ; Forum Dnipropetrovs'koï derzhavnoï finansovoï akademii. 2010. Available at: <http://dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?t=973>. 4. Pushkar M.S. Osnovy naukovykh doslidzhen' : konsp. Lektsiy [Basic scientific research: konsp. lectures]. Ternopil: Kart-blansh Publ, 2013. 116 p. 5. Shesternyak M. M. Synerhetychnyy efekt u spil'nomu budivnytstvi yak faktor ekonomichnoho zrostannya [Synergetic effect in the joint construction as a factor of economic growth]. Visnyk ZhDTU. 2013. No 3(65). pp. 68–74. 6. Shul'ga M. O.

Shchodo efektyvnosti doslidzhen' migratsii v Ukraïni [Schodo efektyvnosti doslidzhen migratsii in Ukraïni]. Sotsial'no-ekonomichni ta etnokul'turni naslidki migratsii dlya Ukraïni : zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (Kiïv, 27 veresnya 2011 r.). uporyad. O. A. Malinovs'ka. Kyiv : NISD Publ, 2011. pp. 291–296. 7. Gellner E. Usloviya svobody: grazhdanskoe obshchestvo i ego istoricheskie soperniki [Terms of liberty: civil society and its historical rivals]. Moscow: Ad. Marginem Publ, 1995. 222 p. 8. Popadynets' H. O. Pravosvidomist' i pravova kul'tura yak chynnyky stanovlennya hromadyans'koho suspil'stva [Legal awareness and legal culture as factors of civil society]. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politehnika". Seriya: yurydychni nauky. 2016. No 850. pp. 422–428. 9. Dintsel'bakher P. Istoriya yevropeys'koyi mental'nosti [European mentality history]. Lviv : Litopys Publ, 2004. 224 p. 10. Harasymiv T. Z. Problema metodolohichnoyi demarkatsiyi prava [Problem methodological demarcation law]. T. Z. Harasymiv, B. I. Bazarnyk. Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politehnika". Seriya: yurydychni nauky. 2016. No 850. pp. 146–151.

Дата надходження: 17.02.2017 р.